

ODRŽIVA ARHITEKTURA URBANOSREDINSKOG PEJZAŽA

Prof. dr Velimir Lj. Čerimović, cervel@sbb.rs

Univerzitet „Union - Nikola Tesla“, Arhitektonski fakultet, Beograd www.unionnikolatesla.edu.rs

Prvi institut pejzažno-arhitektonsko-urbanističkog graditeljstva Srbije, Beograd www.pipaugs.org.rs

ABSTRACT

Kroz graditeljsko-urbanu istoriju arhitektura ima važno mesto, ulogu i značaj u konstituisanju urbanosredinskog pejzaža. Međutim, savremeni tempo urbanizacije sve više potencira umnožavanje i dominaciju nehumanih graditeljskih uticaja.

Za mnoga naselja korisnici kažu: „tu se može stanovati, a još više pitaju, da li se može i prebivati“? Iz raznih autorskih opservacija proizlazi da objekti arhitekture u fizičkoj urbanosredinskoj strukturi (in)direktno utiču na ljudsko zdravlje. Posebno u uslovima urbanog nereda, dominiraju negativni efekti fizičke kontaminacije.

Vrlo štetna dejstva proishode i generišu se zbog prozelitističkog umnožavanja i predominacije visoko građenih struktura i objekata na štetu ekoreciprocity, pa se u tako zgusnutim celinama osećaju razni negativni efekti zbog instalisanja brojnih i moćnih sistema koji pojačavaju buku, hemijsko i fizičko zagađenje i prenatrpanost.

Zato se u radu posebno ukazuje na kvazistručnu marginalizaciju ekoreciprocity i neodrživu 2D tipologiju fizičkih struktura, jer su ovi problemi u uzročno-posledičnoj vezi sa pseudourbanizacijom, pseudoregulacijom, degradacijom i deregulacijom održive organske, graditeljske, kulturne, duhovne, estetske, ekološke, sociološke i humane dimenzije urbanosredinske strukture, volumena i pejzaža.

Ključne reči

Urbanosredinski pejzaž, održiva arhitektura, održivi ekoreciprocity, fizičke strukture

ODRŽIVA ARHITEKTURA URBANOSREDINSKOG PEJZAŽA

Prof. dr Velimir Lj. Čerimović, cervel@sbb.rs

Univerzitet „Union - Nikola Tesla“, Arhitektonski fakultet, Beograd www.unionnikolatesla.edu.rs

Prvi institut pejzažno-arhitektonsko-urbanističkog graditeljstva Srbije, Beograd www.pipaugs.org.rs

Uvod

U procesu planiranja rasta i transformacije gradova, a posledično i njihove arhitekture, morfologije i strukture urbanosredinskog pejzaža, Dobrivoje Tošković prvi primećuje i dijagnostičira “da je ovo trenutak prelaza sa dvodimenzionalnog (dalje: 2D) urbanističkog planiranja na trodimenzionalno (dalje: 3D)”.[1]

Sledstveno tome, integrativno planiranje u 21. veku zasnovano je na neodrživoj kombinatorici održive 3D i neodržive 2D terminologije, jer neodrživo dominiraju 2D edukacija, udžbenici i druge publikacije. Time se neodrživo afirmiše kombinatorika održivih 3D i neodrživih 2D-znanja, 2D-patenata, 2D-regulative i spekulativne terminologije,[2] što neminovno podstiče pseudodemokratiju i korupciju, a podstiče i „proizvodi“ 2D pseudoregulativu, pseudoupravljanje, pseudourbanizaciju,[3] deregulaciju i degradaciju urbanosredinske strukture, volumena i pejzaža.

Bez edukacije i znanja o održivom ekoreciprocitytu

Pojam održivog ekoreciprocityta nije nikakva nova kovanica kada je u pitanju 3D upravljanje prostorom, ekourbanističko i ekoprostorno planiranje. Ali kada je u pitanju 2D urbanističko planiranje i upravljanje prostorom, pod kvazistručnim dejstvom neodrživih 2D teorija i pragme, 2D terminologije, 2D regulative i 2D patenata, održivi ekoreciprocityt sasvim je marginalizovan i nepoznat. Drugim rečima, održivi 3D ekoreciprocityt jednostavno je nepoznanica za 2D urbanističko planiranje i upravljanje prostorom i na taj način, nije i ne može biti predmet interesa 2D teorija, edukacije, znanja i pragme.

To jasno ukazuje da se 2D teorije, pragma i upravljanje prostorom, zasnivaju na prevaziđenom 2D planu namene površina bez treće dimenzije i produbljenog urbanog mišljenja o prostoru,[4] zatim bez znanja i vizija o održivom lokalnom 3D ekoreciprocitytu između pejzažno, nisko i visoko građenih struktura, objekata ili artefakata, i bez znanja i vizija o održivom globalnom 3D ekoreciprocitytu između visoko urbanih, ruralnih i predeono-pejzažnih fizičkih struktura, celina ili volumena. Tako se od druge polovine 20., kao i u 21. veku, kvazistručno protažira neodrživi spekulativni 2D antisistem tzv. zelenila, tzv. zelenih,

tzv. neizgrađenih, tzv. slobodnih, tzv. otvorenih, i kakvih sve ne još spekulativnih 2D zelenopovršinskih „patenata“, odnosno tzv. zelenih kvadrata po stanovniku.[5]

Osim toga, 2D programi edukacije na univerzitetima u Srbiji i njenom užem i širem okruženju, zbog uvreženog preferiranja i dominacije manjkavih 2D teorija i ograničenog dosega 2D znanja i iskustva zasnovanog na spekulativnim, kvazistručnim i neodrživim 2D „patentima“, 2D terminologiji, 2D regulativi i 2D publikacijama, jednostavno ne vide održivi ekoreciprocity, posledično ga marginalizuju, ignorišu, ne izučavaju i ne poznaju.[6]

Odnos 2D urbanističkog i regionalnog planiranja prema održivom ekoreciprocity

Ne znajući za postojanje održivog 3D ekoreciprocity, 2D kadrovi u oblasti 2D upravljanja i planiranja urbanog i regionalnog prostora preferiraju i služe se virtuelnim traktatima o spekulativnom 2D antisistemu tzv. neizgrađenih, tzv. otvorenih i tzv. slobodnih površina, koje su temeljno zasnovane na neodrživim osnovama zastarelog, uvreženog i uzakonjenog 2D tzv. plana namene površina bez produbljenog urbanog mišljenja o prostoru.[7] To jasno ukazuje da su još uvek aktuelne neodržive 2D teorije i pragma, koje uopšte i ne poznaju, i posledično ne sagledavaju ovu značajnu problematiku održivih odnosa između visoko urbanih, ruralnih i predeono-pejzažnih fizičkih (3D) struktura na životnosredinskom planu, odnosno između pejzažno, visoko i nisko građenih fizičkih (3D) struktura na lokalnom urbanosredinskom planu, kako u oblasti upravljanja, tako i u oblasti planiranja urbanog i regionalnog prostora.

Zašto?; pa to je jednostavno zato što 2D teorije i pragma u oblasti urbanističkog i regionalnog planiranja i upravljanja prostorom, bile i ostale su glavno polazište i uporište za tu kvazistručnu i neodrživu marginalizaciju egzaktnih znanja o održivom 3D ekoreciprocity između raznih tipova i podtipova fizičkih (3D) struktura na lokalnom urbanosredinskom i globalnom životnosredinskom planu. Na taj način, 2D urbanističko i regionalno planiranje i 2D upravljanje prostorom temeljno je zasnovano na neodrživim, ali volšebno uzakonjenim spekulativnim i kvazistručnim 2D „patentima“ kao što su: $3D=2D$ i obratno;[8] planiran-projektovan-građen = tobože neizgrađen = tobože slobodan = tobože otvoren; odnosno planiran-projektovan-građen = spekulativno neizgrađen = spekulativno slobodan = spekulativno otvoren; 3D objekat parka = tobože namenska 2D ili tzv. zelena površina itd. A na tim osnovama, posledično je utemeljena i neodrživa 2D edukacija, 2D terminologija i 2D regulativa. Zato se i može reći da su to suštinski razlozi, koji svakodnevno i kvazistručno potiru i oduzimaju treću dimenziju (fizičnost) pejzažno građenim strukturama, a samo nešto ređe, i nisko građenim fizičkim strukturama, objektima ili artefaktima.[9]

Odnos integrativnog planiranja prema održivom ekoreciprocity

Nažalost, i u ovoj oblasti interdisciplinarnog, odnosno integrativnog urbanističkog planiranja i upravljanja prostorom, održivi 3D ekoreciprocity, takođe se marginalizuje.

Zašto?; pa suštinski problem u tom smislu jeste, što integrativno urbanističko i regionalno planiranje i upravljanje prostorom takođe, preferira neodrživo uzakonjenu 2D terminologiju i 2D „patente“ ($3D=2D$ i obratno, i slično), odnosno kvazistručno afirmiše jednostrano 2D planiranje prostora. Takvo neuko i neodrživo polazište, kroz već pomenuti i neodrživi 2D plan namene površina bez produbljenog urbanog mišljenja o prostoru,

spekulativno potire treću dimenziju pejzažnim, i samo nešto ređe nisko građenim fizičkim (3D) strukturama, objektima ili artefaktima.[10]

Ipak, integrativno urbanističko planiranje i upravljanje prostorom, u odnosu na neodrživo 2D planiranje i upravljanje, ima izvesnu specifičnost. Naime, ono je specifično po tome što se zasniva na neodrživoj kombinatorici održive 3D i neodržive 2D terminologije, odnosno teorije i pragme. Tu je održiva 3D terminologija ekskluzivno namenjena samo za visoko građene i delimično za nisko građene strukture. Međutim, u procesu integrativnog urbanističkog planiranja i upravljanja prostorom, neodrživa 2D terminologija ekskluzivno je namenjena samo za pejzažno građene, i opet samo delimično za nisko građene strukture.[11]

Ta polovična primena 2D teorija i pragme u odnosu na nisko građene strukture, u stvari znači da se spekulativna 2D terminologija primenjuje po potrebi, i zavisno od spekulativnih interesa i potreba korporatokratije, investitorskog urbanizma i lobija, spekulativna 2D terminologija u nekom konkretnom slučaju, pseudodemokratski i neodrživo varira u korist pseudourbanizacije, pseudoregulacije, degradacije i deregulacije prostora i prisutnih socijalnih ili urbanih zajednica. Na taj način, primena spekulativne 2D terminologije u slučaju nisko građenih fizičkih struktura, objekata ili artefakata, može se reći da nije ekstremno srozavajuća i degradirajuća, kao što je to vidljivo izraženo u slučaju planiranih, projektovanih i građenih fizičkih struktura, objekata ili artefakata pejzažno-arhitektonskog graditeljstva, stvaralaštva, kulture, umetnosti i kulturno-parkovnog nasleđa.[12]

Pojam održivog 3D ekoreciprocityta

Nakon ovih presečnih pojašnjenja, logično je pitanje, šta je to *održivi 3D ekoreciprocityt*? Na osnovu održivog 3D ekourbanističkog i ekoprostornog planiranja i 3D upravljanja prostorom, koji su zasnovani na 3D integrativnim, kompatibilnim i komplementarnim teorijama, iskustvu, znanju i pragmi, 3D edukaciji, 3D terminologiji i održivoj 3D regulativi, razlikujemo: *održivi 3D ekoreciprocityt u užem i održivi 3D ekoreciprocityt širem smislu*.

Ipak, u vezi s tim treba reći, da su za sad vrlo retki 3D naslovi u naučnoj i stručnoj periodici, a još je veći raritet 3D pristup, razumevanje i shvatanje fizičnosti svih tipova i podtipova urbanosredinskih fizičkih struktura, kao i fizičnosti životnosredinskog staništa, ili ovozemaljskog i bogomdanog egzistencijalnog prostora, pogotovo u oblasti zaštite, planiranja i upravljanja ovim vrednim resursom.[13]

U užem smislu, održivi 3D ekoreciprocityt je vezan za ljudsko naselje ili urbanosredinsko prebivalište (tj. selo ili grad), a u širem smislu, održivi 3D ekoreciprocityt je vezan za životnosredinsko stanište (tj. globalni, planetarni ili egzistencijalni prostor).

Znači, *održivi 3D ekoreciprocityt* u užem smislu, na lokalnom urbanosredinskom planu jeste međusobno izbalansirani odnos između visoko, nisko i pejzažno građenih urbanosredinskih fizičkih (3D) struktura, objekata ili artefakata. On je isključivo vezan za urbanosredinsko prebivalište i zato ne činimo nikakvu grešku kada za njega kažemo da je to *lokalni održivi 3D ekoreciprocityt*.

Međutim, *održivi 3D ekoreciprocityt* u širem smislu, na globalnom životnosredinskom planu jeste međusobno izbalansirani odnos između ruralnih, urbanih i pejzažno-predeonih fizičkih struktura, celina ili volumena. On je isključivo vezan za životnosredinsko stanište i

zato ne činimo nikakvu grešku kada za njega kažemo da je to *globalni održivi 3D ekoreciprocity*.

To dovoljno jasno ukazuje da se lokalni i globalni nivo *održivog 3D ekoreciprocity* međusobno neznatno razlikuju. Naime, lokalni je tesno vezan za međusobni balans fizičkih (3D) struktura u sklopu urbanosredinskog prebivališta (pejzažno, nisko i visoko građene strukture ili celine, objekte ili artefakte, volumene ili kapacitete), a globalni je vezan za međusobni balans fizičkih (3D) struktura u sklopu životnosredinskog staništa (ruralne, urbane i pejzažno-predeone strukture ili celine, volumene ili kapacitete).

Znači, u tom smislu je i lokalni i globalni ekoreciprocity važan i složen, i kao takvi, oni su međusobno ravnopravni, integrativni, kompatibilni i komplementarni sistemi među kojima nema prozelitizma, jer su oba u funkciji balansa životnih zajednica i fizičkih (3D) struktura, a onda i održivog razvoja i opstanka na lokalnom i globalnom planu.

Međutim, kada je u pitanju nivo složenosti održivog lokalnog i globalnog 3D ekoreciprocity, isto tako se mora reći: da su mali urbanosredinski sistemi fizičkih (3D) struktura složeni i ujednačeni u okvirima naseljskog kapaciteta kao užeg, a da su veliki regionalni i još veći životnosredinski sistemi fizičkih struktura složeni i ujednačeni u okvirima regionalnog, odnosno planetarnog kapaciteta kao šireg prostora, memorije, pejzaža, geografije i volumena.

Debalans fizičkih struktura na štetu održive arhitekture urbanosredinskog pejzaža

U vezi s tim, vidljivo je da dosadašnja iskustva i pragma u razvoju urbanizacije nakon industrijske revolucije, pokazuju da na lokalnom (urbanosredinskom) i globalnom (životnosredinskom) planu, naročito od druge polovine 20. i početkom 21. veka, temeljno se odstupa ili bolje rečeno, pod dejstvom „virusnog kapitalizma“, [14] korporatokratije, investitorskog urbanizma i lobija, [15] i 2D teorija i pragme planiranja i upravljanja prostorom, [16] antropogeni faktor bitno je narušio prvobitno i prethodno uravnoteženi i jedino relevantni i održivi princip ekoreciprocity kao suštinsku paradigmu za održivi razvoj i opstanak lokalnih, ali i globalne zajednice. To su u stvari suštinski razlozi, zbog kojih naročito, od druge polovine 20. veka na lokalnom urbanosredinskom planu, sve više se narušava balans između intrigantnih, slojevitih i složenih socijalnih aktivnosti, i tome podređenih visoko, nisko i pejzažno građenih urbanosredinskih fizičkih (3D) struktura, objekata i kapaciteta. Ti razlozi u uzročno-posledičnom smislu, i te kako negativno utiču na potrebnu socijalno-graditeljsku slojevitost i složenost, zatim zdrav urbani život i bezbednost, lepotu urbane slike i memorije, kao i privlačnost i održivost arhitekture urbanosredinskog pejzaža. [17]

Zato za mnoga naselja korisnici kažu: „tu se može stanovati, a još više pitaju, da li se može i prebivati“?. [18] U drugoj polovini 20. veka Hajdeger, Doksijadis, Norberg-Šulc, [19] Supek, Fridman, Korać, Njuman [20] i drugi, vrlo podudarno razmišljaju, kritički se odnose, zatim postavljaju i analiziraju važna pitanja u vezi sa održivim stanovanjem, zatim ekistikom, [21] izgledom i organskom dimenzijom urbanosredinskih mikroambijenata i pejzaža.

Iz njihovih opservacija proizlazi da objekti arhitekture u fizičkoj urbanosredinskoj strukturi (in)direktno utiču na ljudsko zdravlje. Posebno u uslovima urbanog nereda, dominiraju negativni efekti fizičke kontaminacije urbanosredinskog pejzaža i volumena.

Međutim, nisu ništa manje važni problemi „urbanog stresa“ ili neke druge posledice u kulturnom, duhovnom, sociološkom, fenomenološkom i bihevioralnom odnosu i smislu.[22]

Posebno štetna dejstva proishode i generišu se zbog prozelitističkog umnožavanja i predominacije visoko građenih struktura i objekata na štetu ekoreciprocity, pa se u tako zgusnutim celinama osećaju razni negativni efekti zbog instalisanja brojnih i moćnih sistema koji pojačavaju buku, hemijsko i fizičko zagađenje i prenatrpanost. Fridman ističe da su visoke zgrade hladne, dehumanizujuće, neudobne za život,[23] dok Korać i Njuman ističu da visoke zgrade stvaraju atmosferu napetosti, nemaju okućnicu, prostor između njih niko nekontroliše i nebrani.[24] Pegan ističe da se grad utapa u tzv. zelenim površinama, da se tim gubi identitet prostora i da slabe socijalne veze, jer iste nemaju karakteristike ni perivoja ni vrta,[25] pa su zauvek pustošno (čitaj spekulativno) ostavljene.[26]

Sve ove probleme uveliko usložavaju, planski 2D dokumenti urbanog i regionalnog planiranja, koji već decenijama marginalizuje isti nivo detaljnosti između pejzažno, visoko i nisko građenih fizičkih (3D) struktura. Tako na pr. u planskim 2D dokumentima koji tobože preferiraju teritorijalnu organizaciju, urbano planiranje i upravljanje prostorom na lokalnom planu, nikako nije vidljiv isti nivo detaljnosti za poznate tipove fizičkih struktura (pejzažno, nisko i visoko građene). Na isti način, takav diskriminatorski odnos planera i urbanista prema istom nivou detaljnosti za pejzažno, nisko i visoko građene strukture, objekte ili artefakte, posledično i vrlo negativno se odražava na već pomenuti ekreciprocitet između fizičkih (3D) struktura na lokalnom planu, ali i na socijalno-graditeljsku složenost, lepotu urbane slike i memorije, kao i sveukupnu bezbednost, privlačnost i održivost arhitekture urbanosredinskog pejzaža.[27]

To jasno ukazuje da se u takvim plansko-urbanističkim 2D dokumentima za sad prepoznaje prozelitizam i dominacija visoko građenih struktura, naročito u odnosu na pejzažno građene, dok je u odnosu na nisko građene strukture, objekte ili artefakte, taj problem takođe prisutan, ali u nešto manje izraženom obimu. Ipak, u vezi s nisko građenim fizičkim strukturama, poseban problem predstavlja slučaj Novog Beograda gde od njegovog osnivanja u drugoj polovini 20 veka do danas, dakle već skoro sedam decenija nedostaje najmanje jedan, a možda i više gradskih trgova.

Isto tako, u planskim 2D dokumentima regionalnog planiranja, kao i teritorijalne organizacije i upravljanja prostorom na regionalnom planu, nevidljiv je isti nivo detaljnosti za poznate tipove fizičkih struktura (predeono-pejzažne, ruralne i urbane). Takav neodrživ odnos planera i urbanista prema istom nivou detaljnosti za predeono-pejzažne, ruralne i urbane strukture, celine i kapacitete, posledično i vrlo negativno se odražava na ekreciprocitet između fizičkih (3D) struktura na regionalnom i još širem životnosredinskom planu, ali i na slojevitost, složenost, lepotu i održivost arhitekture regionalnog, pa i globalnog životnosredinskog pejzaža.

To govori da u oblasti planiranja, projektovanja, izgradnje fizičkih struktura i upravljanja prostorom na lokalnom, regionalnom ili globalnom planu, još uvek dominiraju neodržive 2D teorije, znanja, iskustva i pragma sa nesagledivim posledicama. Znači, u 21. veku neodržive 2D teorije, znanja, iskustva, regulativa i pragma i dalje na lokalnom urbanosredinskom planu afirmišu i implementiraju dosadašnji prozelitizam visoko građenih struktura nad pejzažno i nisko građenim fizičkim (3D) strukturama, objektima i kapacitetima. Isto tako, na regionalnom i još širem globalnom životnosredinskom planu evidentan je

prozelitizam visoko urbanih u odnosu na ruralne i pejzažno-predeone fizičke (3D) strukture, celine ili volumene.[28]

Da kojim slučajem u 21. veku na urbanosredinskom (lokalnom) i na životnosredinskom (globalnom) planu nema dominacije ovog štetnog oblika prozelitizma jednih fizičkih struktura nad drugim ili trećim i obratno, sigurno na nivou lokalnih, kao i globalnog volumena, nebi dominirali štetni razlozi koji doprinose umnožavanju negativnog ekološkog nasleđa, niti bi se posledično osećali štetni efekti „staklene bašte“ sa pretećim kaktaklizmičnim nagoveštajima i efektima, zbog kojih danas svi već uveliko ispaštamo. Na isti način, danas u megapolisima i drugim sličnim gradovima sveta, nebi se eksponirao urbani nered kroz debalans fizičkog kapaciteta između pejzažno, visoko i nisko građenih fizičkih struktura, objekata ili artefakata, koji neminovno degradiraju svu socijalno-graditeljsku slojevitost i složenost, zdrav urbani život i bezbednost, i potom lepotu urbane slike i memorije i sveukupnu održivost arhitekture urbanosredinskog pejzaža.

Dakako, kroz višedecenijski rad, delovanje i istraživanje autora u toj oblasti, u ovom radu se prvi put afirmativno i egzaktno ukazuje na relevantno značenje lokalnog (urbanog) održivog 3D ekoreciprocity između uzročno-posledičnih, dakle nezaobilaznih i višesložnih lokalnih socijalnih tekovina i urbanosredinskih tvorevina, kao što su pejzažno, nisko i visoko građene fizičke (3D) strukture, objekti i kapaciteti. To je nužno, jer njihov održivi balans bitno usmerava i određuje graditeljsko-urbanu produkciju i teritorijalnu organizaciju integrativnih, kompatibilnih i komplementarnih fizičkih (3D) struktura, objekata ili artefakata, a na taj način i na svu socijalno-graditeljsku slojevitost i složenost urbanosredinskog prebivališta, zdrav i bezbedan urbani život, lepotu urbane slike, ambijenta i memorije, sceničnu privlačnost urbanih mikroambijenata, kao i sveukupnu održivost arhitekture urbanosredinskog pejzaža.

U tom istom kontekstu, ovde se takođe ukazuje i na relevantno značenje globalnog (planetarnog) održivog 3D ekoreciprocity između takođe uzročno-posledičnih, i isto tako nezaobilaznih i višesložnih globalnih socijalnih tekovina i životnosredinskih tvorevina, kao što su fizičke (3D) strukture predeonog pejzaža, ruralnih i urbanih naselja, celina i kapaciteta (volumena). Na isti način i u ovom globalnom kontekstu održivi balans bitno usmerava i određuje globalnu graditeljsko-urbanu produkciju i teritorijalnu organizaciju integrativnih, kompatibilnih i komplementarnih fizičkih (3D) struktura predeonog pejzaža, ruralnih i urbanih naselja, celina i kapaciteta, a na taj način i na svu slojevitost i složenost predeonog i životnosredinskog volumena, lepotu predeone slike i memorije, sceničnost i živopisnost regionalnog ili predeonog volumena, kao i sveukupnu održivost arhitekture regionalnog i još šireg životnosredinskog pejzaža.

Zaključak

U vezi s ovom kratkom analizom, pojmovni i pojavni smisao *lokalnog održivog 3D ekoreciprocity*, podrazumevajuće ukazuje da između visoko, nisko i pejzažno građenih fizičkih (3D) struktura, objekata i kapaciteta, ne može biti prozelitizma, odnosno hijerarhijskog isticanja jednih na štetu (račun) drugih ili trećih i obrnuto.

Isto tako, pojmovni i pojavni smisao *globalnog održivog 3D ekoreciprocity*, takođe podrazumevajuće ukazuje da između visoko urbanih, ruralnih i pejzažno-predeonih fizičkih

(3D) struktura, celina i volumena, takođe ne može biti prozelitizma, odnosno hijerarhijskog isticanja jednih na štetu (račun) drugih ili trećih i obratno.

Međutim, zbog umnoženog negativnog ekološkog nasleđa na lokalnom (urbanosredinskom) planu, zapravo se već decenijama oseća neodrživa marginalizacija i manjkavost pejzažno i nisko građenih fizičkih struktura, a na regionalnom i još širem životnosredinskom planu oseća se manjkavost održivih pejzažno-predeonih fizičkih struktura, celina i volumena.

Dakle, na lokalnom (urbanosredinskom) planu za sad nije poznato postojanje, odnosno u graditeljskoj, urbanoj, društvenoj i životnoj pragmi, u stvari nije bilo i nema prozelitizma pejzažno i nisko građenih fizičkih (3D) struktura, objekata i kapaciteta nad predominantnim visoko građenim strukturama i kapacitetima. Na isti način, na regionalnom i još širem životnosredinskom planu, u graditeljsko-urbanoj i životno-funkcionalnoj pragmi nije poznat prozelitizam pejzažno-predeonih fizičkih (3D) struktura, celina ili volumena nad predominantnim visoko urbanim i sve manjim, i sada već u 21. veku, redukovanim i malobrojnima ruralnim strukturama i kapacitetima.

Bez obzira što ovaj pomenuti oblik neuravnoteženosti na lokalnom i globalnom planu nije poznat u praksi, u vezi s tim treba jasno reći, artikulirati i definisati, da na lokalnom ili urbanosredinskom planu nema i ne može biti, kao i da nikako nije prihvatljiv, bilo kakav oblik prozelitizma visoko građenih fizičkih struktura nad pejzažno i nisko građenim i obrnuto. A u vezi s tim takođe, na regionalnom i još širem životnosredinskom (globalnom) planu nema i ne može biti, i nikako nije prihvatljiv bilo kakav oblik prozelitizma visoko urbanih, nad malobrojnima ruralnim i već redukovanim i degradiranim pejzažno-predeonim fizičkim strukturama, celinama i kapacitetima i obrnuto.

To jasno ukazuje da antropogeni faktor ne stanuje samo u kućama i naseljima, već istovremeno stanuje i na planeti Zemlji, koju kao relevantni egzistencijalni prostor ili životnosredinski okvir i kapacitet, ravnopravno participiraju i svi drugi delovi ovozemaljskog biodiverziteta. Znači, nije samo važno ljudsko obitavalište (kuća) i prebivalište (naselje), te odnosi i balans između urbanosredinskih fizičkih struktura, već je posledično važna i teritorijalna organizacija, prostorne veze i ravnoteža vrlo bitnih ruralnih, urbanih i pejzažno-predeonih fizičkih struktura u egzistencijalnom ili životnosredinskom prostoru.

Iz ovoga nije teško zaključiti da je u okvirima urbanosredinskog prebivališta izuzetno važno vaspostaviti održivu matricu fizičkih struktura sa relevantnim konceptom održivih paradigmi, oblika, kapaciteta, boniteta, legaliteta i energetske efikasnosti arhitekture, kako na nivou lokalnog urbanosredinskog pejzaža, tako i na nivou regionalnog i još šireg životnosredinskog (globalnog) prostora i pejzaža. Upravo iz svih tih razloga i jeste važan održivi lokalni i globalni 3D ekoreciprocity, koji ekvivalentno afirmiše ravnotežu između antropogene i drugih životnih zajednica i njima imanentnih pejzažnih, arhitektonskih, urbanih, predeonih i prostornih fizičkih struktura na lokalnom i globalnom planu.

Međutim, neodrživa marginalizacija ovih činjenica od industrijske revolucije do danas, dovela je do raubovanja ovozemaljskog egzistencijalnog prostora i umnožavanja ekourbane (ne)kulture na lokalnom i globalnom planu. Zato u odnosu na iznete činjenice o neodrživom debalansu fizičkih struktura, urbanih i drugih životnih zajednica kroz viševekovnu marginalizaciju održivog lokalnog i globalnog 3D ekoreciprocity, još od 70-tih godina 20. veka neminovno i s razlogom se sa visokog nivoa Ujedinjenih nacija artikuliše i potencira

briga za održivi opstanak biodiverziteta. Suštinski smisao tih aktivnosti jeste u stvari, vaspostavljanje održivog 3D ekoreciprocity između socijalnih i drugih životnih zajednica i njima imanentnih urbanosredinskih i životnosredinskih struktura, što u konačnosti i jeste u funkciji održivog života na lokalnom i globalnom planu, kao relevantnoj prethodnici svih ovozemaljskih prava, demokratskih sloboda i drugih životnih vrednosti.[29]

Upravo ovo aktuelno isticanje navedenih problema u vezi kvazistručne marginalizacije ekoreciprocity i neodržive 2D tipologije fizičkih struktura, nedvosmisleno ukazuje da svi ovi problemi uzročno-posledično kondicioniraju pseudourbanizaciju, pseudoregulaciju, degradaciju i deregulaciju održive organske, graditeljske, kulturne, duhovne, estetske, ekološke, sociološke, zdravstvene i humane dimenzije arhitekture kao relevantne urbanosredinske strukture, volumena i pejzaža.

Znači, kreatori održive arhitekture urbanosredinskog pejzaža imaju odgovoran zadatak da kroz njegovu socijalnu, graditeljsku, urbanu, kulturnu, dizajnersku i fizičku složenost i strukturu, kompromisno artikulišu i afirmišu „najbolje iz prošlosti i najbolje iz sadašnjosti“. Pošto planiranje i projektovanje, a naročito izgradnja pejzažno, nisko i visoko građenih fizičkih struktura, objekata ili artefakata ima veliki uticaj na urbanosredinski pejzaž kao uži i životnosredinski kao širi okvir, vidljiva je istorijska odgovornost savremenih gradograditelja.

To je posebno važno zbog evidentne mogućnosti da se utiče na održivu budućnost i opstanak ljudske zajednice i biodiverziteta uopšte, zbog čega se odgovornost arhitekata, urbanista, pejzažnih arhitekata, planera i drugih koji participiraju u toj oblasti, dodatno potencira i artikuliše. U tom smislu, moglo bi se reći da nekadašnji princip za arhitekturu moderne „forma sledi funkciju“, u okvirima održive gradnje arhitekture urbanosredinskog pejzaža, nesumnjivo treba transformisati u novi princip „forma sledi ekoreciprocity i energiju“.

U vezi s tim, svest i znanje da neka planirana, projektovana visoka, niska i pejzažno građena tvorevina znači nešto više od „tekture“, pretpostavljaju odgovoran odnos i promišljanje, koji nas jedino ovako preumljenim konceptom mogu dovesti do „tačke preokreta“ u oblasti planiranja, projektovanja i izgradnje urbanosredinskih fizičkih struktura. Znači, rešenje navedenih problema ne može se tražiti kroz isti pristup i način mišljenja koji ga je stvorio.

Ovo Ajnštajnovno geslo, vrlo je važno za vaspostavljanje i afirmisanje ovde naznačenih principa održivog 3D ekoreciprocity, što će svakako imati pozitivne reperkusije i na sve dosadašnje apokaliptične nagoveštaje i pretnje u vezi s lokalnim i globalnim opstankom ovozemaljskog grada i života u celini. Dakako, u vezi s tim, kao i s održivom arhitekturom urbanosredinskog pejzaža, postoje još brojna pitanja prema kojim treba usmeriti i akcentovati relevantnu naučno-istraživačku pažnju.

Međutim, na brojna još nedorečena pitanja, mogu se ponuditi kompetentni odgovori, samo kroz dalje podsticanje naučno-istraživačkih aktivnosti, čiji cilj mora biti svako dalje isključivanje 2D teorija i pragme, jer one od druge polovine 20. veka neporecivo i neprihvatljivo utiču na umnožavanje negativnog ekološkog nasleđa na lokalnom i globalnom planu. Dakako, pri tome se paralelno mora posvetiti naučno i stručno odgovorna pažnja za afirmisanje održivog 3D ekoreciprocity, koji jedino i egzaktno preferira i afirmiše održivi razvoj i opstanak urbanosredinskog prebivališta i zdravog života na lokalnom i globalnom planu.

Ove 2013. godine preko informacija PIPAUGS grupe[30] (PIPAUGS Group Member), dobre nagoveštaje u tom smislu predstavlja iniciranje naučno istraživačkog rada, ali i inovacija i takmičenja u primeni stečenih znanja u okviru projekta pod naslovom: Urbana revitalizacija masovnog stanovanja koju je početkom septembra 2013. godine pokrenuo UN-Habitat („Urban revitalization of mass housing“).[31]

Drugi značajan projekat u tom smislu jeste pod naslovom, Održive infrastrukture: Trenutna praksa i budući planovi u oblasti stanovanja, zdravstvene zaštite i obrazovanja ESTATES, koji je pokrenulo devet Škotskih univerziteta sa predvođećim Glasgow Caledonian University („Sustainable infrastructure: Current practice and future plans in housing, healthcare and education ESTATES“).[32]

Literatura

- [1] Tošković, Dobrovoje (2006). *Uvod u prostorno i urbanističko planiranje*, Naučna misao, Beograd., str. 66-69.
- [2] Ćerimović, Lj. Velimir (2009). Neprikladna stručna terminologija u knjigama i zakonskoj regulativi, *Izgradnja*, god. LXII, br. 3-4., str. 87-106., Beograd: SITS, Društvo za mehaniku tla i fundiranje Srbije, Udruženje urbanista Srbije, www.pipaugs.org.rs ; Ćerimović, Lj. Velimir (2008). Plansko-urbanistička terminologija na štetu ekurbanih resursa (Plan-urbanistic terminology to the detriment of eco-urban resources), Međunarodni naučna konferencija „Životna sredina danas“, *ECOLOGICA* - Posebno tematsko izdanje, god. XV, br. 16., str. 171-180., Beograd: Društvo ECOLOGICA www.pipaugs.org.rs
- [3] Ćerimović, Lj. Velimir (2008). Plansko-urbanistička i zakonodavna terminologija u funkciji pseudourbanizacije, U *Zborniku radova „Nova urbanost – Integracija – Dezintegracija grada?“*, Beograd: Društvo urbanista Beograda (DUB), str. 71- 94., www.pipaugs.org.rs ; Ćerimović, Lj. Velimir (2009). Efekti marginalizacije i diskontinuiteta pejzažno-arhitektonsko-urbanih struktura u građenoj sredini (Efekts marginalization and discontinuity landscape-architectural-urban structure built environment), U *Zborniku (CD) „Kontinuitet-diskontinuitet u planiranju gradova“*, Beograd: Društvo urbanista Beograda (DUB), str. 142-163., www.pipaugs.org.rs
- [4] Radović, Ranko (2009). *Forma Grada*, Beograd: Građevinska knjiga, str. 3.
- [5] Ćerimović, Lj. Velimir (2013). Održivi ekoreciprocity fizičkih struktura u funkciji održivog grada (Sustainable eco-reciprocity of physical structure as a function of sustainable city), Zbornik radova - BAB-Balkanski arhitektonski bienale 2013. (BAB-Balkan Architectural bienale 2013.) i Internacionalna naučna konferencija Balkanski Arhitektonski Bijenale 2013. „Uloga grada u savremenim društvima“ (CD) (Proceedings of the International Scientific Conference Balcan Architectural Bienale 2013. „The city’s role in contemporary society“), Balkansko Arhitektonsko Bijenale, Beograd, str. 296-306 ; www.pipaugs.org.rs
- [6] Ćerimović, Lj. Velimir (2012). „2D“ ili „3D“ regulativa, planiranje i upravljanje urbanim i regionalnim prostorom („2D“ or „3D“ regulation, planning and management of urban and regional areas), Zbornik radova „*Gradovi u XXI veku – lokalna samouprava u planiranju i uređenju prostora i naselja*“, Beograd, Asocijacija prostornih planera Srbije i Univerzitet u Beogradu Geografski fakultet, str. 289-300; www.pipaugs.org.rs
- [7] Radović, Ranko (2009). *Forma Grada*, Beograd: Građevinska knjiga, str. 3.
- [8] Ćerimović, Lj. Velimir (2011). Pseudourbanizacija kao posledica zakonske i urbanističke terminologije (Legal consequences of urban and terminology), *Tehnika*, god. LXVI, br. 65 (2011) 1., str. 27-34., Beograd, www.pipaugs.org.rs ; Ćerimović, Lj. Velimir (2010). Održiva urbanizacija i neodrživa pseudourbanizacija (Sustainable urbanization and unsustainable pseudourbanization) naučno-stručni časopis za graditeljstvo Republike Srpske), *Savremeno graditeljstvo*, god. II, br. 04, str. 28-38., Banja Luka: Zavod za izgradnju a.d., Republika Srpska, www.pipaugs.org.rs
- [9] Ćerimović, Lj. Velimir (2010). Moći zakonodavne i urbanističke kvazistručne terminologije, i vice versa: Peti parkić Beograd – Trotoari Sarajevo – Akademski park Beograd (Legislative power and urban quasi-professional terminology and vice versa Five park Belgrade - Pavements Sarajevo - Academic park Belgrade), *Izgradnja*, god. LXIV, br. 9-10., str. 553-570., Beograd: SITS, Društvo za mehaniku tla i fundiranje Srbije, Udruženje urbanista Srbije, www.pipaugs.org.rs
- [10] Ćerimović, Lj. Velimir (2011). (Ne)održivo „2D“ planiranje struktura urbanog i predeonog pejzaža u uslovima klimatskih promena, U *Zborniku radova „Budućnost razvoja naselja u svetlu klimatskih promena“*, Beograd: Društvo urbanista Beograda (DUB), str. 137-172., www.pipaugs.org.rs
- [11] Ćerimović, Lj. Velimir (2012). Klimatske promene i planiranje urbanosredinskog prebivališta, *Tehnika*, god. LXVII, br. 66 (2012) 4., str. 523-529., Beograd: SITS; www.pipaugs.org.rs

- [12] Ćerimović, Lj. Velimir (2013). Neodrživi „2D“ principi Nove atinske povelje u odnosu na urbanu i životnu sredinu (Unsustainable „2D“ principles of the New Athens Declaration on urban areas and environment), U *Zborniku radova (CD) V. naučno-stručne konferencije „Zaštita životne sredine u planskoj i tehničkoj dokumentaciji 2013“*, str. 8-27, Beograd: Udruženje inženjera Beograda (UIB), Društvo urbanista Beograda (DUB), www.pipaugs.org.rs
- [13] Ćerimović, Lj. Velimir (2011). Neodržive pseudourbane posledice zakonske i urbanističke terminologije, *Glasnik Srpskog geografskog društva*, sv. XCI, br. 3., str. 117-138., Beograd: Geografski fakultet, www.pipaugs.org.rs; Ćerimović, Lj. Velimir (2010). Održiva urbanizacija i neodrživa pseudourbanizacija (Sustainable urbanization and unsustainable pseudourbanization), *Savremeno graditeljstvo*, god. II, br. 04, str. 28.-38., Banja Luka: Zavod za izgradnju a.d., Republika Srpska, www.pipaugs.org.rs
- [14] Perkins, John (2007), *The Secret History of the American Empire: Economic Hit Men, Jackals and the Truth about Global corruption*, A plume book.
http://www.amazon.com/Secret-History-American-EmpireCorruption/dp/052595015X#reader_052595015X
Perkins, John (2009), *Hoodwinked: An Economic Hit Man Reveals Why the World Financial Markets Imploded and What We Need to Do to Remake Them*, Broadway books, New York, str. 205-220.
http://www.amazon.com/Hoodwinked-Economic-Reveals-Financial-Imploded/dp/0307589927/ref=pd_sim_b_1#reader_0307589927
- [15] Ćerimović, Lj. Velimir (2011). Pseudourbanizacija i korpratokratija protiv održivog razvoja (Pseudo-urbanization and Korporata-ism against sustainable development), U *Proceedings 5th International scientific conference „Architecture, civil engineering – modernity“*, Varna: Free University „Chernorizets Hrabar“ Faculty of Architecture, str. 267-279., www.pipaugs.org.rs; Ćerimović, Lj. Velimir (2009). Savremena urbanost i kulturno-parkovno nasleđe u uslovima lokalnih i globalnih promena (Modern urbanity and cultural-park heritage in the conditions of local and global changes), U *Proceedings part I „The space i European architecture – tradition and innovation“*, Varna: Free University „Chernorizets Hrabar“ Faculty of Architecture, str. 188-205., www.pipaugs.org.rs
- [16] Ćerimović, Lj. Velimir (2012). „2D“ ili „3D“ regulativa, planiranje i upravljanje urbanim i regionalnim prostorom („2D“ or „3D“ regulation, planning and management of urban and regional areas), Zbornik radova „Gradovi u XXI veku – lokalna samouprava u planiranju i uređenju prostora i naselja“, IV naučno-stručni skup sa međunarodnim učešćem, Asocijacija prostornih planera Srbije i Univerzitet u Beogradu Geografski fakultet, Beograd, str. 289-300; www.pipaugs.org.rs
- [17] Milošević, V. Predrag i Ćerimović, Lj. Velimir (2010). Eko-grad Beograd – kontinuitet sistemskih ogrešenja o održivost (Eco-city Belgrade – continuity of sistemi's failures in sustainability), *Izgradnja*, god. LXIV, br. 1-2., str. 47-70., Beograd: SITS, Društvo za mehaniku tla i fundiranje Srbije, Udruženje urbanista Srbije, www.pipaugs.org.rs
- [18] Supek, Ivan (1987). *Grad po mjeri čovjeka*, Zagreb: Naprijed, str. 9-20.
- [19] Norberg-Schulz, Christian (1990), *Stanovanje*, Beograd: Građevinska knjiga, str. 31-70.
- [20] Newman, Oscar (1972), *Defensible Space*, MacMillan, New York.
- [21] Doksijadis, Konstantinos (1982), *Čovek i grad*, Beograd: Nolit, str. 152-161.
- [22] Freedman, J. L. (1975). *Crowding and Behavior*, W. H. Freedman and Company, San Francisko, str. 120-121.
- [23] Freedman, J. L. (1975). Isto, str. 120-121.
- [24] Korać, Žarko (1978). *Čovek i grad*, Beograd: Glas, str. 102-107.; Newman, Oscar (1972). *Defensible Space*, MacMillan, New York.
- [25] Pegan, Srećko (2007). *Urbanizam*, Zagreb: Arhitektonski fakultet, str. 14.
- [26] Radović, Ranko (2009). Isto, str. 4.
- [27] Ćerimović, Lj. Velimir (2011), Urbanizacija ili pseudourbanizacija, *Nasleđe*, Broj 17., Godina VIII, Kragujevac: Filološko-umetnički fakultet (FILUM), str. 39-63.; Ćerimović, Lj. Velimir (2012). Da li je planirani, projektovani i građeni park kulturno ili prirodno dobr, ili zelena površine, ili...?, *Savremeno graditeljstvo*, god. IV, br. 9., str. 52-67, Banja Luka: Zavod za izgradnju a.d. Republika Srpska, www.pipaugs.org.rs
- [28] Ćerimović, Lj. Velimir (2009). Neprikladna stručna terminologija u knjigama i zakonskoj regulativi, *Izgradnja*, god. LXII, br. 3-4., str. 87-106., Beograd: SITS, Društvo za mehaniku tla i fundiranje Srbije, Udruženja urbanista Srbije, www.pipaugs.org.rs
- [29] Ćerimović, Lj. Velimir (2007). Eko-urbana (ne)kultura ugrožava kvalitet vazduha u urbanim sredinama (Eco-urban (non)culture threatens air quality in urban areas), Zbornik radova, XXXV savetovanje sa međunarodnim učešćem „Zaštita vazduha 2007“, Beograd: Društvo za čistoću vazduha Srbije i Privredna komora Srbije, str. 183-189.; www.pipaugs.org.rs

- [30] http://www.linkedin.com/groups/PIPAUGS-5164728?trk=my_groups-b-grp-v
- [31] <http://www.urbangateway.org/content/international-competition-urban-revitalization-mass-housing>
- [32] <http://www.mainstreaminginnovation.org/#!>